

Kysymysten prosodiaa

Martina Huhtamäki: *En fråga om prosodi? Prosodiska drag hos frågor i Helsingfors-svenska samtal.* Nordica Helsingiensia 43. Helsinki: Helsingin yliopisto 2015. 100 s. (+ neljä alkuperäisartikkelia). ISBN 978-951-51-1611-6.

Martina Huhtamäen väitöskirja käsittelee Helsingin ruotsin kysymysten prosodisia piirteitä. Päämääränä on selvittää, kuinka keskustelun osallistajat käyttävät prosodiaa ilmaisemaan vuoron kysyvää funktiota. Tutkimus tuo uutta tieteellistä tietoa siitä, kuinka prosodian avulla luodaan merkityksiä yhdessä muiden vuorovaikutuksen piirteiden kanssa.

Väitöskirja koostuu neljästä alkuperäisartikkelista ja yhteenveto-osuudesta. Ensimmäisessä artikkelissa (Huhtamäki 2012) kirjoittaja kartoittaa Helsingin ruotsin kysymysten prosodisia muotoja sekä näihin muotoihin vaikuttavia tekijöitä. Toinen artikkeli (Huhtamäki 2014) kohdistuu kysymyksiin, jotka eivät ole syntaktiselta muodoltaan kysyviä. Kolmas artikkeli (Huhtamäki 2015a) puolestaan käsittelee kysymyksiä, joiden lopputonaatio on nouseva tai tasainen.¹ Neljäs artikkeli (Huhtamäki 2015b) koskee Helsingin ruotsin *va*-sanana käyttöä ja prosodisia muotoja. Yhteenveto-osassa kirjoittaja kertoo käytetyistä menetelmistä ja aineistosta, määrittelee keskeisiä käsitteitä, tiivistää tärkeimmät tulokset sekä sijoittaa työnsä aiempien tutkimusten luomaan kontekstiin. Mainittujen osien muodostama kokonaisuus on looginen ja laajuudeltaan juuri sopiva väitöskirjatutkimukseksi.

¹ 'Kysymys' määritellään tässä sekventiaalisin ja episteemisin perustein. Lausuma voi olla syntaktiselta muodoltaan joko kysyvä tai ei-kysyvä.

Väitöskirjan aihe on selkeästi rajattu ja kuvattu. Aihe on relevantti, sillä kysymysten prosodiaa ei ole aiemmin laajasti tutkittu ruotsinkielisessä aineistossa. Vielä vähemmän sitä on tutkittu vuorovaikutuksellisesta näkökulmasta ja nimenomaan suomenruotsista, joten Huhtamäen työ täyttää selvän aukon sekä vuorovaikutuksellisen prosodiatutkimuksen että ruotsin kielen tutkimuksen kentällä. Kysymykset ovat luonnollisestikin keskeinen keskustelutoiminto, joten tutkimusaiheella on myös laajempaa relevanssia, ja se nivoutuu luontevasti aiempiin keskusteluanalyyttisiin tutkimuksiin.

Tutkimuskysymykset on muotoiltu selkeästi, ja kirjoittaja onnistuu vastaamaan niihin erinomaisesti. Tutkimuskysymyksiä on kaksi: Ensinnäkin tutkimuksessa selvitetään, kuinka prosodisia piirteitä käytetään kysymysten muodostamiseen Helsingin ruotsiksi käydyissä arkikeskusteluissa. Toiseksi väitöskirjassa tutkitaan prosodisten piirteiden roolia kysymysvuoron päättymisen ilmaisemisessa Helsingin ruotsiksi käydyissä arkikeskusteluissa.

Aineisto ja menetelmät

Aineisto koostuu kuudesta tallenteesta, joiden kesto on yhteensä 6 tuntia ja 18 minuuttia. Kyse on spontaaneista arkikeskusteluista, joissa on monta osallistujaa. Osallistujat ovat noin 9–60-vuotiaita ruotsinkielisiä miehiä ja naisia pääkaupunkiseudulta. Aineisto on riittävän laaja ja aiheen kannalta relevantti. Lisäansiona voidaan pitää sitä, että kyse on täysin uudennlaisesta aineistosta suomenruotsin kysymysten tutkimiseen. Huo-

mattavaa on myös osallistujien suuri ikähaitari, joka tuo tuloksille tavanomaista enemmän uskottavuutta ja yleistettävyyttä.

Menetelmällisesti ja teoreettisesti työ kuuluu vuorovaikutuslingvistiikan piiriin. Käytettävät menetelmät pohjautuvat tässä lähestymistavassa keskustelunanalyysiin ja fonetiikkaan. Menetelmät ovat tutkittavan aiheen kannalta asianmukaiset, ja ne on kuvattu hyvin tarkasti. Sekä sekventiaaliset että foneettiset analyysit ovat täsmällisiä, perinpohjaisia, huolellisesti laadittuja ja tieteellisesti korkeatasoisia. Myös eettiset tekijät on otettu huomioon moitteettomasti. Nimet ja muut tiedot, joista osallistujat voitaisiin tunnistaa, on muutettu. Tutkittavat henkilöt ovat osallistuneet aineistonkeruuseen vapaaehtoisesti ja antaneet suostumuksensa materiaalin tutkimuskäyttöön. Osallistujia informoitiin aineistonkeruusta etukäteen, mutta heille ei kerrottu tarkkaa tutkimuskohdetta, jotta tietoisuus siitä ei vaikuttaisi heidän puhetapaansa.

Keskeisten käsitteiden määritelmät ovat selkeitä ja hyvin perusteltuja. Eriytyisen osuvasti on määritelty *kysymyksen* käsite (s. 18–22): kysymys on lausuma, joka kuuluu vastaanottajan episteemiseen kenttään ja joka muodostaa ensimmäisen osan vierusparista, johon kuuluvat kysymys ja vastaus. Kirjoittaja perustelee valitsemansa termin käytön hyvin, ja esimerkiksi ovat kuvaavia. Hän perustelee kysymys-termin valintaa esimerkiksi sillä, että *kysymysprosodia* mainitaan usein eri kielten kuvauksissa (s. 18). Lisäksi kielenkäyttäjät puhuvat itsekin usein kysymyksistä (s. 19). Kaikissa määritelmässä on tuotu kiitettävästi esiin sekä uusia että vanhoja lähteitä, ja niihin on suhtauduttu asianmukaisella kriittisellä otteella eri vaihtoehtojen vahvuuksia ja heikkouksia punnitellen. Myös kirjallisuuskatsaus on erittäin onnistunut ja kattava: se on kiinnostava ja hyödyllinen kooste kaikille vuorovaikutuksellisesta prosodiatutkimuksesta kiin-

nostuneille. Kirjoittajan oma tutkimusaihe on sijoitettu luontevasti aiempien tutkimusten luomaan kontekstiin.

Tulokset

Tutkimus osoittaa, että useimmiten kysymykset päättyvät laskevaan intonaatioon. Kysymykset voivat päättyä myös nousevaan intonaatioon, mutta nousevan intonaation tehtävä ei silloin liity kysyvyyden ilmaisemiseen vaan muihin tekijöihin. Myöskään mitään muuta prosodista piirrettä ei tutkimuksen mukaan käytetä systemaattisesti ilmaisemaan sitä, että kyseessä on kysymys. Tulos on erittäin mielenkiintoinen, sillä kuten kirjoittaja itsekin toteaa, nousevaa intonaatiota pidetään usein kysyvyyden ilmaisemisen merkinä (esim. Bolinger 1986; Gusenhoven 2004; Hirst & Di Cristo 1998: 1, 25–27). Tuloksella on näin ollen suuri tieteellinen merkitys, ja se voi kiinnostaa myös suurta yleisöä. Englannin osalta Couper-Kuhlen (2012) onkin jo aiemmin osoittanut, että intonaation ja kysyvyyden välinen suhde on monimutkainen: hänen tutkimustensa mukaan sekä syntaktiset että episteemiset tekijät samoin kuin toimintatyyppi vaikuttavat kysymyksen loppuintonaatioon.

Huhtamäen tulosten mukaan 80 % kysymyksistä päättyy laskevaan intonaatioon. Näin ollen tulokset osoittavat, että usein kuultu väittämä, jonka mukaan väitelauseista tulisi kysyviä intonaation loppunousun avulla (ruotsia koskien Gårding 1998: 121; SAG 1999: 677; englantia koskien Bolinger 1986: 25; universaalisti Hirst & Di Cristo 1998: 1, 25; Stivers & Enfield 2010: 2621), ei pidä paikkaansa Helsingin ruotsissa. Nouseva loppuintonaatio ei täten vaikuttaisi olevan universaalisti käytettävä kysyvyyden merkki. Ei siis voida sanoa, että kullakin lauserakenteella olisi kategorisesti oma prosodiansa. Lisäksi Huhtamäen tulokset näyttävät, että Helsingin ruotsi eroaa kysymysten

loppuintonaation osalta esimerkiksi englannista (Couper-Kuhlen 2012), saksasta (Selting 1992) ja italiasta (Rossano 2010), joissa suurempi osuus kysymyksistä päättyy intonaation loppunousuun. Huhtamäen mukaan prosodisilla muodoilla ei myöskään ole merkitystä sinänsä, vaan merkitykset syntyvät yhteistyössä useiden eritasoisten tekijöiden (syntaksi, sananvalinnat, osallistujien väliset episteemiset suhteet) kanssa kussakin keskustelukontekstissa. Ajatus prosodian ja funktion välisen suhteen moniulotteisuudesta ei tietenkään sinänsä ole uusi (ks. esim. Walker 2014), mutta Huhtamäki osoittaa sen koskevan myös Helsingin ruotsin kysymyksiä.

Tutkimus osoittaa, että loppuintonaatio on vain yksi prosodisista piirteistä, jotka ilmaisevat vuoron päättymistä. Tulokset puhuvat siis sitä käsitystä vastaan, että pelkästään voimakas intonaation loppunousu tai loppulasku ilmaisisi päättävyyttä (vrt. Szczepek Reed 2004). Kyse on pikemminkin prosodisten piirteiden kimpusta. Loppuintonaation lisäksi muita vuoron päättymisen ilmaisemiseen liittyviä prosodisia piirteitä ovat tavun venytykset, heikko äänenvoimakkuus sekä melko usein myös narina, kuiskaava puhe tai muuten ei-modaalinen äänenlaatu. Huhtamäen Helsingin ruotsia koskevat tulokset ovat siis tältä osin yhteneväisiä Ahon (2010) suomenruotsia, Hanssonin (2003) eteläruotsia sekä Ogdenin (2004) ja Anttilan (2008) suomea koskevien tulosten kanssa. Wells ja Peppé (1996) ovat todenneet, että englannin Ulsterin murteessa vuoron päättymistä ilmaisee tyypillisesti ryhmä foneettisia piirteitä (ks. myös Local & Walker 2012). Huhtamäen tulokset ovat siis linjassa myös englantia koskevien tulosten kanssa. Lisäksi Huhtamäki toteaa, että prosodiset piirteet toimivat yhteistyössä syntaktisten piirteiden kanssa vuoron päättymisen ilmaisemisessa.

Huhtamäki löysi tutkimistaan kysymyksistä neljä erilaista prosodista muo-

toa. Näistä kolme päättyy laskevaan ja yksi nousevaan intonaatioon. Prosodisen muodon valinta riippuu kysymyksen syntaktisesta muodosta, pituudesta, puhujien välisestä episteemisestä suhteesta² sekä siitä, aloittaako kysymys uuden topiikin vai kytkeytyykö se aiempaan topiikkiin. Kirjoittaja tiivistää väitöskirjan yhteenvedo-osassa osuvasti eri kysymystyypeille luonteenomaisen intonaation, eri kysymystyyppien tehtävät keskustelussa sekä kutakin tyyppiä luonnehtivat syntaktiset piirteet.

Tutkimuksen tieteellinen kontribuutio ja korkeatasoisuus tulevat hyvin selvästi esille. Tulokset on esitetty erittäin selkeästi ja perinpohjaisesti, ja niitä voidaan pitää tieteellisesti merkittävänä. Kirjoittaja suhteuttaa tuloksensa aiempiin tutkimuksiin kriittisellä otteella. Hän näkee työnsä avaavan myös lukuisia uusia tutkimusmahdollisuuksia, mitä voidaan pitää lisäansiona. Voidaan todeta, että kirjoittaja onnistuu tutkimukselle asettamissaan tavoitteissa erinomaisesti. Tutkimuksen yhteiskunnallista merkittävyyttä olisi ehkä voinut pohtia hieman enemmän, vaikka kyse onkin perustutkimuksesta. Työ on kauttaaltaan huolellisesti laadittu, ja se on kokonaisuutena esimerkillinen niin sisällöllisesti kuin muodollisestikin.

MARI WIKLUND
etunimi.sukunimi@helsinki.fi

Lähteet

- AHO, EIJA 2010: *Spontaanin puheen prosodinen jaksottelu*. Helsinki: Helsingin yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-10-6405-0>.
- ANTTILA, HANNA 2008: *The effect of interrogative function on intonation in*

2. Kun puhujalla on vähemmän tietoa aiheesta kuin vastaanottajalla, tulkitaan lausuma yleensä kysymykseksi (Heritage 2012).

- spontaneous and read Finnish. Pro gradu -tutkielma. Department of speech sciences, University of Helsinki. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe200807301740>.
- BOLINGER, DWIGHT 1986: *Intonation and its parts. Melody in spoken English*. London: Edward Arnold.
- COUPER-KUHLEN, ELIZABETH 2012: Some truths and untruths about final intonation in conversational questions. – Jan P. de Ruiter (toim.), *Questions. Formal, functional and interactional perspectives* s. 123–145. Cambridge: Cambridge University Press.
- GUSSENHOVEN, CARLOS 2004: *The phonology of tone and intonation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- GÅRDING, EVA 1998: Intonation in Swedish. – Daniel Hirst & Albert Di Cristo (toim.), *Intonation systems. A survey of twenty languages* s. 112–130. Cambridge: Cambridge University press.
- HANSSON, PETRA 2003: *Prosodic phrasing in spontaneous Swedish*. Travaux de l'institut de linguistique de Lund 43. Lund: Lund University.
- HERITAGE, JOHN 2012: Epistemics in action. Action formation and territories of knowledge. – *Research on language & social interaction* 45 s. 1–29. doi: 10.1080/08351813.2012.646684.
- HIRST, DANIEL – DI CRISTO, ALBERT 1998: A survey of intonation systems. – Daniel Hirst & Albert Di Cristo (toim.), *Intonation systems. A survey of twenty languages* s. 1–44. Cambridge: Cambridge University Press.
- HUHTAMÄKI, MARTINA 2012: Prosodiska drag i frågor. En undersökning av Helsingforssvenska samtal. – *Språk och stil* 22 s. 153–184.
- 2014: Intonation och funktion hos frågor med ickeinterrogativ syntax. En undersökning av Helsingforssvenska flerpersonssamtal. – *Tal och språk / Puhe ja kieli* 34 s. 147–173.
- 2015a: Frågor med stigande och jämn slutintonation i Helsingforssvenska samtal. – *Folkmålsstudier: Meddelanden från Föreningen för nordisk filologi* 53 s. 79–115.
- 2015b: The interactional function of prosody in repair initiation. Pitch height and timing of *va* 'what' in Helsinki Swedish. – *Journal of Pragmatics* 90 s. 48–66. doi: <http://dx.doi.org/10.1016/j.pragma.2015.10.006>.
- LOCAL, JOHN – WALKER, GARETH 2012: How phonetic features project more talk. – *Journal of the international phonetic association* 42 s. 255–280. <http://dx.doi.org/10.1017/S0025100312000187>.
- OGDEN, RICHARD 2004: Non-modal voice quality and turn-taking in Finnish. – Elizabeth Couper-Kuhlen & Cecilia E. Ford (toim.), *Sound patterns in interaction. Cross-linguistic studies from conversation* s. 29–62. Typological Studies in Language 62. Amsterdam: John Benjamins.
- ROSSANO, FEDERICO 2010: Questioning and responding in Italian. – *Journal of Pragmatics* 42 s. 2756–2771. doi: 10.1016/j.pragma.2010.04.010.
- SAG 1999 = *Svenska Akademiens Grammatik*. Toim. Ulf Teleman, Staffan Hellberg & Erik Andersson. Stockholm: Norstedts Ordbok.
- SELTING, MARGRET 1996: Prosody as an activity-type distinctive cue in conversation. The case of so-called "astonished" questions in repair initiation. – Elizabeth Couper-Kuhlen & Margret Selting (toim.), *Prosody in conversation. Interactional studies* s. 231–270. Cambridge: Cambridge University Press.
- STIVERS, TANYA – ENFIELD, N. J. 2010: A coding scheme for question–response sequences in conversation. – *Journal of Pragmatics* 42 s. 2620–2626. doi: 10.1016/j.pragma.2010.04.002.
- SZCZEPEK REED, BEATRICE 2004: Turn-final intonation in English. – Elizabeth Couper-Kuhlen & Cecilia E. Ford (toim.), *Sound patterns in interaction*.

Cross-linguistic studies from conversation s. 97–118. *Typological Studies in Language* 62. Amsterdam: John Benjamins.

WALKER, TRACI 2014: Form ≠ Function. The independence of prosody and action. – *Research on language & social interaction* 47 s. 1–16.

doi:10.1080/08351813.2014.871792.

WELLS, BILL – PEPPÉ, SUE 1996: Ending up in Ulster. Prosody and turn-taking in English dialects. – Elizabeth Couper-Kuhlen & Margret Selting (toim.), *Prosody in conversation* s. 101–130. Cambridge: Cambridge University Press.

Suomalainen nauru kuuluu Tallinnaan asti

Maria-Magdalena Jürvetson: *Suomen kielen nauramisverbit koloratiivikonstruktiossa. Muoto, merkitys ja tehtävät.* Humanitaarteaduste dissertatsioonid 23. Tallinna: Tallinna Ülikool 2015. 194 s.

Ehkäpä juuri virolaista tarvitaan selvittämään suomen ekspressiivisanaston semantiikkaa. Sukukielen puhuja on riittävän lähellä tajutakseen, että vivahteilla on eroa – ja riittävän kaukana, ettei ota mitään itsestäänselvyytensä. Toistakymmentä vuotta sitten alkanut työ tuli päätökseen joulukuussa, kun suomen kielen lehtorin Maria-Magdalena Jürvetsonin väitöskirja tarkastettiin Tallinnan yliopiston Humanististen tieteiden insitituutissa.

Jürvetsonin tutkimuksen aiheena ovat nauramista kuvaavat verbit ja niiden käyttö koloratiivikonstruktiossa, siis selaiset ilmaukset kuin *Mooses nauraa kätteli*. Perinteistä leksikaalisen semantiikan aihetta on lähestytty erittäin ajankohtaisesta näkökulmasta: mitä natiivit suomen puhujat voivat kertoa sanakirjan tekijälle – ja niiden kautta suomen oppijalle? Koloratiivikonstruktiota on käsitelty murrekorpusten tai kaunokirjallisuuden pohjalta melko paljonkin (esim. Hamunen 2012; Heikkinen & Voutilainen 2009). Jürvetsonin työ on kuitenkin ensimmäinen, jossa aihetta on lähestytty kyselytutkimuksen avulla. Kyselyssä ke-

rättiin sadalta äidinkieliseltä suomen puhujalta tietoa koloratiivikonstruktion käytöstä ja ekspressiivisten verbien merkitysvivahteista. Tällaista tietoa tarvitaan, koska ekspressiivisten verbien merkitys kuvataan sanakirjoissa usein melko ylimalkaisesti ja niitä saatetaan selittää vain toisten ekspressiivisten verbien avulla (SMS:n merkityksen kuvauksista ks. Jarva 2008: 18–19). Kun Jürvetson asettaa työnsä teoreettisen kuvauksen lisäksi myös käytännöllisiä tavoitteita, hän katsoo samaan suuntaan kuin Vanhatalo (esim. 2002), joka on tutkinut kyselymenetelmällä kielteisen tunteen ilmaisemista kuvaavia verbejä.

Merkityksen tutkimuksen mutkikkaissa solissa

Jürvetsonin työn teoreettinen ja tutkimushistoriallinen osa käsittää kaksi lukuja, joista tosin vain ensimmäinen on saanut otsikokseen ”Teoreettinen tausta” ja toinen hieman epähavainnollisesti ”Ekspressiivinen verbi”. Tekijä luo ensin katsauksen sanasemantiikkaan (luku 1) ja sitten ekspressiivisten verbien tutkimukseen (luku 2).

Ensimmäisessä luvussa pohditaan muun muassa kognitivistisia ja kontekstuaalisia käsityksiä sanasemantiikasta ja muodon ja merkityksen suhdetta. Luku